ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК

10 ДИНАРА 1952

ИЗЛАЗИ СУБОТОМ

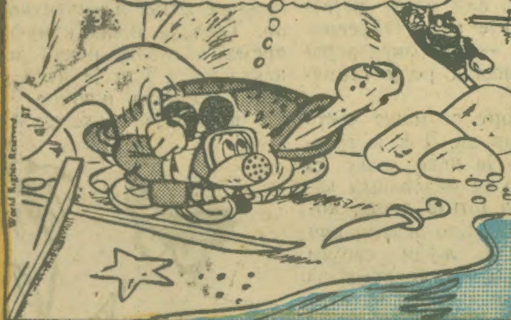
Година XVI — Број 141 — Субота 11 септембар 1954

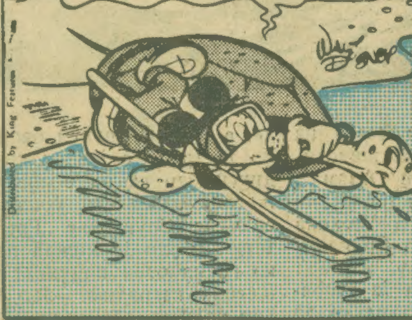
МИКИ трага за Мула-лом

НИШТА БЕЗ ПУТИ-ПУ

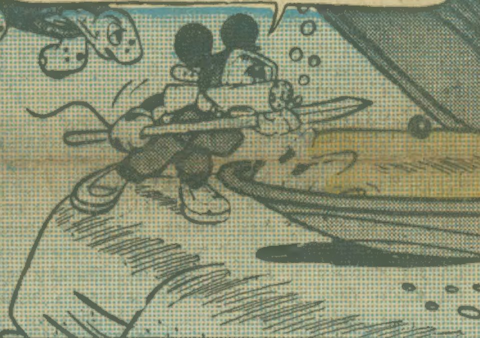
31

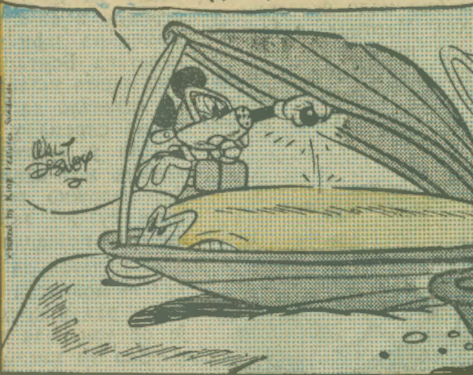

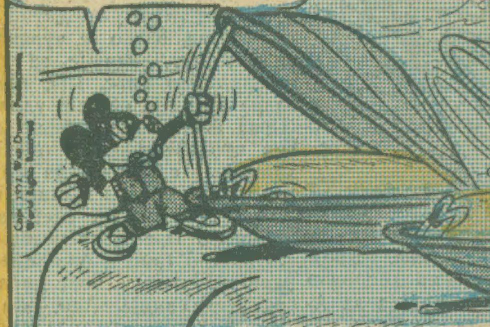

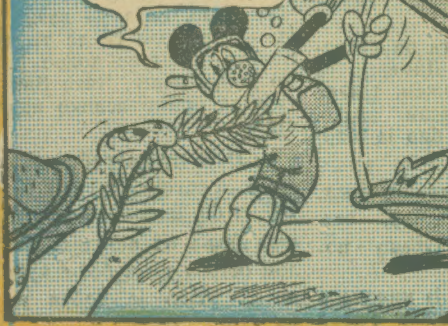

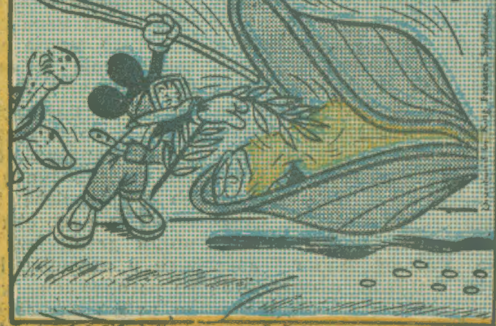

„УКЛЕТИ” БРОД

На блатној обали Темзе, у срцу Лондона, постепено је расло велико гвоздено чудовиште. Свет је застајао, с неверицом вртео главом и одлазио даље. Мали, живахан и вечно у покрету, надгледао је Исамбар Брунел, „мали џин међу градитељима”, рађање свог џиновског чеда — пароброда „Грејт Истерн”, који је требало да буде пет пута већи од дотад највећег пловног објекта на свету. Велику „Шпанску армаду”, која је била пошла да покори Британска Острва, сусрело је и уништило 197 енглеских бродова. Брунелово „чедо”, дуго 212 а широко 36 метара, имало је, под пуним оптерећењем, да буде теже од свих тих 197 бродова заједно. Према Брунеловом плану брод је могао да прими 4.000 путника, готово двапут више но што то може „Квин Мери”, пароброд изграђен 77 година после „Грејт Истерна”.

☆

Већ у својој дванаестој години, „мали џин” је био славан. Славу му је донело прокопавање тунела испод Темзе, првог модерног подводног тунела у свету. „Мали џин” је, како су говорили његови савременици, патио од величине. Све што је замислио и извео било је гигантно сјајно и револуционарно. Тридесет година градио је Брунел мостове, вијадукте, железничке пруге. Почетак сваког његовог подухвата био је пропраћен неповерењем и уверавањем да се „мали џин” залетео, да сувише истрчава испред свог времена. Понекад се он заиста „залетао” дозволивши да га његова машта понесе далеко изван граница могућности технике 19 века. За време Кримског рата он је, например, предлагао да се изради нека врста блиндираног тенконосца с кога би се у близини непријатељске обале спуштали тенкови-амфибије, борна кола с моторима на млазни погон. Али, у већини случајева он је успевао да оствари своје „луде замисли”.

Ето, у тој глави, у којој су гигантски планови просто сустизали један други, родила се замисао о „Грејт Истерну”, претечи данашњих прекоокеанских пароброда.

Године 1854 почела је изградња „Грејт Истерна”. Преко 2.000 радника и техничара прилегло је на посао, поносни што су баш они одабрани да начине први пароброд који неће имати костур. „Стара добра традиција” била је потпуно одбачена: „Грејт Истерн” је имао бити начињен од 30.000 равних и извијених гвоздених плоча које ће једну за другу држати три милиона гвоздених чавала дебелих 2,5 сантиметра. Два бродска корита, једно у другом и између њих дванаест комора у које вода не може да продре, пет димњака, шест катарки, шест и по хиљада квадратних јарди једара, два посебна машинска постројења с 11.000 коњских снага — „довољно за покретање свих ткачница у Манчестеру”, како је писао један лист,

— пропелер „који потсећа на кости какве џиновске животиње из времена пре Адама”, два огромна точка која штрче три метра далеко од докова брода — тако је по Брунеловој замисли имао да изгледа „Грејт Истерн”. Кад је грађење било толико поодмакло да се будући изглед брода већ могао наслутити, песници су почели да певају песме о „пловећем граду” и „чаробници мора”. Инжењери нису били тако песнички расположени и тврдили су да ће се то „чудовиште” сломити по средини као гранчица, и то од своје сопствене тежине, кад се за време прве буре нађе на врху каквог таласа”. „Грејт Истерн” је доживео многе и разне несреће. Али, није се сломио од сопствене тежине и то је била можда једина незгода које је био поштеђен у току свог бурног и драматичног битисања.

Три године трајали су радови и за то време несрећним случајем изгубили су животе четири радника и један радознали посетилац који се необазриво био приближио једном чекрку. Најзад, „чаробница мора” била је завршена. Брунел је свечано објавио да ће њено спуштање обавити 3 новембра 1857 године. Но, како је брод био сувише дуг, а Темза уска, спуштање се морало обавити тако да брод зарони у воду не кљуном, већ боком. Брунел није ни слутио да је компанија која је финансирала изградњу брода издала за тај свечан тренутак више хиљада улазница. На обали Темзе била је скупљена маса света, блех-музика је трештала, а очајни Брунел беспомоћно је трчао с једног краја на други, јер се од силне граје његове заповести уопште нису чуле. Спуштање „Грејт Истерна” било је можда исто тако грандиозан подухват као и његова изградња. Јер, је то био најтежи објект који су људи икад покушали да покрену. Тачно у подне са обале са заорио поклич: „Креће се!” У истом тренутку пукло је једно челично уже и огромни витао стао је лудачком брзином да се окреће у супротном правцу. Људи који су стајали крај њега били су одбачени увис. Настала је паника. С градилишта су однели тројицу тешко рањених и два погинула.

Спуштање брода није било обављено тог дана. Тек 31 јануара, то јест три месеца касније, без публике и без блех-музике, нашло се Брунелово „чедо” на површини мутне Темзе. У лондонском Тајмсу појавио се чланак о „Грејт Истерну” у коме је одато пуно признање смелом градитељу и његовом делу. Али, чланак се завршавао речима: „Цела Енглеска сада разбија главу размишљајући шта да се почне и шта да се чини с тим гигантским чудовиштем”. То исто питање постављала је и компанија која је уложила новац у „Грејт Истерн”. Јер, брод је већ био „прогутао” огромне своте новца — само спуштање у воду стало је 5.000 долара — а на њему су још недостајали димњаци, једра, катарке, навигациони инструменти и намештај. Брунел, који је веровао да ће изградњом овог брода осигурати Енглеској монопол у превожењу робе и путника на Исток и обратно, претрпео је нервни слом видевши да свет не зна шта да почне с његовим делом. Отишао је у Египат на лечење, а за то време компанија је продала брод изгубивши на њему 3 милиона долара.

Нови сопственици надали су се да ће организовање једног путовања у Америку, које је требало истовремено да буде нека врста изложбе, добити натраг уложени новац, па чак и нешто зарадити. Дан уочи поласка за Америку на брод се успео један сед, наборан човек који је једва стајао на ногама. Био је то Брунел који је дошао да поздрави своју „лепотицу” пре њеног првог путовања. За неколико месеци од живахног, увек у покрету педесетогодишњака, постао је погурен и дрхтав старац. Кад је стао поред главне катарке да би га неки новинар снимио, снага га је издала и он се срушио на под. На носилима напустио је свој велики, лепи брод, свој најдражи животни сан.

Најзад, џин је запловио морем. Али, тек што се нашао на пучини изненада се уз јаку експлозију разлетео димњак који је, обложен са спољашње стране огледалима, пролазио кроз главни салон. Касније је утврђено да је нека непозната особа затворила парни вентил у димњаку и тиме изазвала експлозију. Брод се вратио у Лондон, на оправку. Брунел није преживео вест о овој несрећи.

Оправке су биле завршене средином октобра. Крајем октобра дигла се страховита бура која је отргла „Грејт Истерн” од њеног сидра. Осамнаест часова носили су таласи џиновски брод и само захваљујући његовој конструкцији и вештини капетана Херисона, одолео је бури. Али, ветар је однео стаклене делове таванице на салону и салон, тек обновљен био је пун воде и потпуно упропашћен.

Опет оправка и опет продаја. Најзад, у мају 1860, „Грејт Истерн” је обавио своје прво путовање. Од очекиваног успеха у Америци није било ништа. Брод је, додуше, изазвао сензацију, али није донео зараду. Несреће су стале да се нижу једна за другом: судар с фрегатом „Бленхајм” и плаћање отштете за причињени квар, прскање цеви у просторијама за смештај хране. још један ураган у коме је брод изгубио сва своја једра. И стални, све већи материјални губици.

Најзад, „Грејт Истерн” ипак је доживео свој велики и свој једини успех. Наиме, Сирус Филд, човек који је наумио да постави телеграфски кабл преко Атлантика и који је у свом грандиозном покушају доживео неколико неуспеха, одлучио је да за то употреби „Грејт Истерн”. Салони, путничке кабине, луксузне трпезарије биле су уклоњене, а на њихово место постављене настрешнице за хиљаде километара кабла. Први покушај завршио се неуспехом. Али Филд, човек великих идеја и велике одважности као што је то био и Брунел, није одустао. И 27 јула 1866 године пристао је „Грејт Истерн” уз обалу Њу Фаундленда доневши са собом кабл и везујући тиме Стари и Нови свет.

Овенчан славом вратио се „Грејт Истерн” у Енглеску. Али, слава у то време није била довољна. Морнари су тражили плате, а новца није било. Још једном је „Грејт Истерн” продат и претворен у путнички брод. И још једном финансиски неуспех. А затим на захтев ЏулиусаРојтера, који је намеравао да постави прекоокеански кабл између Канаде и Француске, „Грејт Истерн” опет постаје каблоносац. За 22 дана тај кабл је био постављен, а одмах затим и кабл између Бомбаја и Адена. И то је био крај „кабл-каријере” јер је у то време био завршен модеран каблоносац „Фарадеј”.

„Грејт Истерн” се поново нашао у Енглеској без икаквог изгледа да ће за нешто моћи бити употребљен. Неколико месеци после свог „тридесет и првог рођендана” продат је — као старо гвожђе.

ГУСЕНИЦА СТРУЧЊАК ЗА КАМУФЛАЖУ

Многи инсекти су велики мајстори камуфлаже, али међу највештије спада гусеница — синхлора аерата, која припада роду геометрида.

На синхлору се може често наићи у природи. Док је гусеница тешко је неко може да види, пошто се она вешто камуфлира иза штита листа, који сама прави. Као лептир привлачи погледе људи својим отворено зеленим крилима на којима се налазе нежне беле пруге. Она може да се опази у пољима у току дана, а ноћу је привлачи светлост.

Чим синхлора наиђе на лист першуна или неке друге биљке, којом се храни, она почиње да га грицка и да комадиће листа везује за своје тело свиленом нити. Камуфлажа почиње са задњег дела тела. Она је у стању да покрије лишћем цело тело осим сасвим малог дела око уста. Цео посао траје пола сата. Када је камуфлажа завршена, онда синхлора остаје у близини, храни се лишћем или тражи погодно место за спавање. Пошто има властити заклон који носи са собом, она се не труди да се крије као друге гусенице. Напротив, она остаје увек на ивици стабљике или листа, па и поред тога човек је тешко открива, чак и онда ако зна да се налази на биљци.

Занимљиво је посматрати ову гусеницу када мења боравиште. Њена камуфлажа ефикасна је само онда, ако се слаже са околином. Због тога синхлора приликом промене подлоге мења и заштитно одело. Тако је њена камуфлажа, према подлози, некад зелена, некад жута или је неке друге боје. Промена почиње један сат пошто је синхлора стигла

на нову биљку и траје око пола сата. Гусеница прегризе свилене нити којима је лишће било прикачено и стари штит пада на земљу. После тога прави нову камуфлажу. Листићи који се временом сасуше и промене боју мењају се сваки дан-два, јер камуфлажа не би одговарала околини.

Јунаци са „Албатроса”

РОМАН ОД Е. КОРМА

(5)

Но, није ствар само у томе. Болтерс је имао пријатеља чувеног енглеског гусара Џона Кројтона. Кројтон је био стварни господар свих трговачких путева за Америку и ништа му нису могле енглеске крстарице. Тај нечовек имао је кћер Глис — чаробно створење, која је живела у Јужној Америци, на плантажи која је припадала гусару... Рећи ћу ти, драги Диме, да сам упознао Глис и да смо се заволели, нажалост, доцкан. Она је била удата за неког Мексиканца, који је више волео Кројтонов новац, него његову кћер. Ја сам младој жени учинио једну услугу и она ми је била дубоко захвална. Ја ћу, Диме, скратити причу и прећи на оно главно. Кад су једног дана Кројтон и његова посада отишли на дно мора, Глис је постала наследница огромног богатства, које је био награбио њен отац. Благо је чувано у насеобини, али је за тајну знала само Глис. Пре годину дана она је остала удовица. Прва њена намера била је да ме пронађе. Она се обратила Болтерсу с молбом да јој нешто каже о мени и стари пријатељ се пустио у свет да ме потражи. Пре шест месеци он се вратио тамо и био је поражен вешћу да је Глис умрла... од уједа змије. Али, она ми је пре смрти оставила поруку у којој ми саопштава тајну закопаног Кројтоновог блага. И, ево, ми сад путујемо да нађемо то благо.

Причање чика Виково учинило је на мене силан утисак. Усхитило ме је мноштво догађаја које је он преживео, па и оно чега се он очевидно стидео — познанство са гусарима. У мојим очима то је било пре врлина него недостатак. Почели смо да разговарамо о престојећем путовању и стриц је нехотећи био обузет мојим детињским одушевљењем и радошћу. Његово рђаво расположење као да је било руком однесено.

Пошто сам био примљен на лађу, то се сада два капетана нису устручавала да преда мном разговарају. Стриц је питао ко сачињава посаду. Кад му је Болтерс стао набрајати имена старих, моме стрицу очевидно познатих морнара, преко лица стричевог прелетела је сенка незадовољства.

— Јеси ли сигуран да твоја момчад не зна ништа о циљу путовања? — упита он.

— Потпуно. Кирби зна само толико да те тражим, на њега се уосталом можеш ослонити.

— Разуме се. „Суха Гуша“ је одан човек. Него, бојим се да се Дирк не сети куда ћемо кад мене види. Он добро познаје Кројтонову плантажу и зна да је на њој сакривено благо.

— Добро. Према њему можемо бити нешто смотренији. Уосталом, Дирк је такође одан друг. Ми смо већ двадесет година заједно...

Стриц је замишљено добовао прстима по столу.

— Рецимо да је то тачно... Уосталом, за пловидбу можемо људима обећати награду.

— Непотребно! — узвикну Болтерс и љутито испусти облаке дима. — Ништа не треба обећавати да не бисмо изазвали разна тумачења. Ја у Риги купујем товаре кудеље и намеран сам да је продам у Валпараизу. Ето, то је циљ нашег путовања. Разуме се, кад будемо успешно свршили ствар, наградићемо људе. Но, момче, — обрати ми се Болтерс, — схваташ ли да треба добро чувати ову тајну? Путоваћемо додуше у друштву дивних морнара, али који су, нажалост, лакоми на злато. Ти мораш бити нем као риба.

Затим су говорили о одласку. Капетан Гро је сматрао да је његово присуство у Риги неопходно, па је решено да он отпутује већ идућег јутра, а ми ћемо му се придружити после два дана.

Ја се тада сетих Мартина Естонца и предложих капетану Болтерсу да и њега узме на брод. Болтерс се насмеја.

— Ти, изгледа, посредујеш за пријатеља? Добро. Нека твој Естонац припреми за сутра своје корито...

Нисам чекао ни часа, већ сам отрчао Мартину, који се, срећом био мало отрезнио.

— Хеј, Мартине, хоћеш ли сутра да превезеш капетана Болтерса на обалу? — повикао сам му ја још поиздаље.

Он ми окрете своје ћосаво лице.

— А зашто да га не превезем. Знаш ли ти, Диме, ја ти то у поверењу кажем, таквог капетана још нисам видео. Ако није тако, не био ја Мартин!

Не могох да задржим смех.

— Па то сам већ чуо.

Мартин ме зачуђено погледа.

— Колико знам, ја никоме о томе нисам говорио! — Рибар се почеша за потиљком. — Диме, пријашко мој, реци капетану да сам готов одмах путовати с њим...

III

Увече сам Елзи саопштио дневне вести. Препун радости и нечега свечаног, ја сам јој рекао да путујем заједно са стрицем и да ћу служити као момче на лађи под командом капетана Болтерса. Елза није још ништа знала, али јој је срце казивало да се нешто необично спрема у кући. Она је седела у кухињи и марљиво крпила мој капутић. Кад сам јој изложио што сам имао, руке су јој задрхтале, а на лицу се појавила плашња.

— Капетан да путује? Па и ти? — повикала је она и спустила рад у крило, као да јој је он изненада постао тежак. — Зар ти нисам говорила да нам је тај Болтерс донео несрећу у кућу?

Ја сам се насмејао. За мене није било веће среће од претстојећег путовања.

— Пази, Елза, — казао сам ја, — не шали се да те чују! Капетан Болтерс донео је само добре вести. Чика Вик путује да прими велико наследство.

— Није му потребно наследство! — одговорила је Елза суво. — Он живи и без наследства боље од осталих. На целом острву нема боље куће од ове... Мало је добра у томе...

(Наставиће се)

Сирано де Бержерак

„Његов језик био је оштар као мач, а његов мач био је прав и сигуран као језик", каже Горки за Сирана де Бержерака, писца богате маште, чију је личност прославио Едмон Ростан у широм света познатој херојској комедији „Сирано де Бержерак".

☆

Сирано де Бержерак Савињан родио се у Паризу 6 марта 1619, а умро у Саноу 28 јула 1655 године. Студирао је класичне науке у колежу у Бовеу. Ту му је, изгледа, и Молијер био школски друг. Његов професор реторике Жан Грангиер послужио му је као модел за дело „Насамарени надринаучник". После тога страсно се загрејао за филозофске науке. Посећивао је предавања Пјера Гасендија (1592—1655), физичара, математичара и филозофа. Дружио се са Томом Кампанелом, италијанским филозофом и другим истакнутим људима од пера онога времена. Око године 1638 Сирано је ступио у војску, суделовао је у борбама 1639 и 1640 године и био рањен мачем у грло. Војску је напустио 1641 године. Прочуо се као велик и смео кавгација. Био је толико храбар да никад ником није устукнуо, водио је један за другим двобоје и веома мало је требало да његов оштри мач за тренут излети из корица. Посвађао се са многим пријатељима, па и са Молијером, Скароном и Дасусием. Једном је у наступу срџбе напао мачем и једног мајмуна због чега је исмејан. Најзад је године 1653 ступио у службу војводе д'Арпажона.

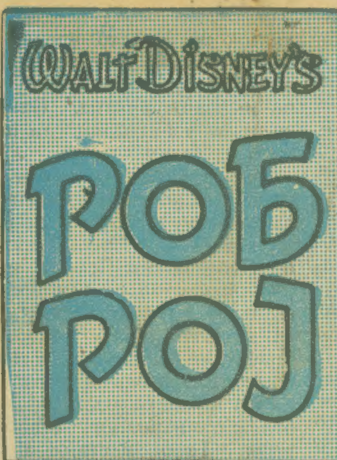
Савременици су свакојако оцењивали Сирана. Једни су сматрали да је визионар, а други да је лудак. Без обзира на то његова дела одају писца не само бујне маште, него и веома инвентивна, пуна су занимљивих и оригиналних мисли, успелих стихова, јаких призора итд.

Молијер се при писању свог дела „Скапенове подвале" угледа на његово дело „Насамарени надринаучник". Али, није Молијер био сам који се инспирисао на Сирановим делима. На њима су се инспирисали и понешто из њих узели и други истакнути писци као што су: Волтер, Корнеј, Свифт итд. Сиранова књижевна дела нису остала заборављена, она су и у новије време издавана и многа су радо читана.

„Сирано де Бержерак је духовит и сјајан песник, каже Горки. Он је веома смео прзница, кавгација, заједљиво пецкало. Он није могао да заузме место дворског песника и живео је више гладан него сит, али независтан, одрпан, слободан. Многе су велможе желеле да га имају као украс у својој свити, али је он поносно одбијао њихове понуде. Сирано је један од оних малобројних, но увек врло несрећних људи којима је била досуђена висока част да буду бољи и паметнији од својих савременика".

Гордијев чвор

Када се каже за нешто да је Гордијев чвор, онда се под тим мисли да то претставља један тежак проблем који може да се реши само силом. Гордије је био легендарни краљ Фригије, отац краља Мида. Он је био обичан сељак. Једнога дана на његов плуг пао је орао и то је био знак да ће он постати краљ. Када су му Фрижани понудили круну, он је отишао у храм бога Зевса у Гордиону и ту завезао конопцем свој плуг. На конопцу је направио нарочити чвор. Господар Азије постаће само онај који разреши чвор. Александар Велики покушао је неколико пута да га разреши, али без успеха. Најзад је мачем пресекао чвор. Пресећи Гордијев чвор значи — решити тежак проблем на лак начин.

КРОЗ ЖИВОТ И ШКОЛУ

ЗЕЛЕМБАЋ

Разноврсне заблуде о природним појавама, разним животињама и другом, које су поникле у прадавним временима још ни до данас нису искорењене и на њих може да се наиђе код многих народа. Тако се неким животињама често придају особине каквих оне уопште немају. Постоји веровање да медвед зароби човека, па да му овај не би побегао, он му олиже табане, те човек не може више да иде. Исто тако многи људи верују да су све ајкуле опасне, али то није тачно. Има још много тога, а овде ћемо навести неке заблуде и истину о зелембаћу, који припада породици гуштера, а живи и у нашим крајевима.

По том народном веровању ако човек заспи у пољу и наиђе зелембаћ, он му се привуче и сву му косу почупа. Зелембаћ доји краву исто као теле. Чим зелембаћ види човека, одмах му скочи на врат и почне да га коље, а некада му уђе и у мозак. Кад се зелембаћ огласи у близини човека, онда човек оглуви. Зелембаћ је у стању да јури човека и он му никад не може побећи, па макар колико бежао. Зелембаћ је отрован као и змија и од његовог уједа човек свисне. Једини лек је од тог уједа ако човек нађе девет белих кобила или девет сестара. Чим их угледа, он оздрави. Поред ових заблуда, у народном веровању постоје и неке истине као што је та да ако се зелембаћ ухвати за ногу и руку човека, он се не скида лако, затим да је јачи од многих змија итд.

Зелембаћ је једна врста гуштера, уствари највећа и најлепша врста. Код нас живе две врсте зелембаћа: једна мања и једна већа. У извесним крајевима он може да постигне дужину до 30 сантиметара, а на југу, у Хрватском Приморју, Далмацији и по острвима, могу се наћи примерци који су дуги и до 65 сантиметара. Овај гуштер је врло добро развијен. Мужјак је већи и крупнији од женке. Боја његовог тела с горње стране је блештаво-зелена са преливима плаве и посута белим и црним тачкицама. На доњој страни зелембаћ је углавном зеленкастожут, док су му врат и вилице плави. Женка и мужјак унеколико се разликују и по боји. Примерци из Далмације су много лепши, него они са севера.

Постојбина зелембаћа је Ма-

ла Азија и Јужна Европа. Он је прождрљив и склон свађи. Ако је стеран у шкрипац, он се срчано опире противнику и брани се држећи стално растворене чељусти, а притом цичи. Он ступа у борбу и са великим змијама, док ситније ждере. За те противнике чељусти су му доста јаке. Ако му се пружи прст он га стисне и дуго се за њега држи затворених очију и укочена става. Један научник пружио је врх свога штапа наљућеном зелембаћу. Овај га је стиснуо вилицама, те га је научник могао да носи готово један километар.

Узнемирен, зелембаћ се спасава невероватном брзином и скоком на тле, па се сакрије под камен или у рупу. При бежању много му помаже реп. Уствари, он је врло плашљив, доста је опрезан и веома покретан. Радо се пење по дрвећу. Ако неки страшљив човек приђе дрвету, онда преплашени зелембаћ скочи са дрвета и почне да бежи а тиме преплаши и овога кукавицу, па је тако постала прича да зелембаћ прогони човека.

Зелембаћи се хране инсектима и ларвама, пужевима и црвима, али често воле да једу јаја и младунце птица, прождиру мале гуштере итд. Зелембаћ који живи јужно од Алпа у новембру се повлачи на зимско спавање, док у Грчкој и Шпанији често ради и преко зиме. У Немачкој спава до априла, а у Јужном Тиролу појављује се у марту. У јулу женка полаже на подесном месту пет до осам лоптастих јаја, која су велика као грашак. За месец дана из њих се развију младунци, који проводе живот као одрасли. Када зелембаћ нападне змију, он је шчепа за врат и главу и стално је држи док је не удави. Слух му је веома оштар. И он као и сви други гуштери који живе у нашим крајевима нису опасни, а добрим делом су корисни.

У народу поред овог — најраширенијег — имена постоје и ови називи: зеленбак, зеленбар, зеленац, зеленко, зелењак, зелентор итд. Зелембаћ је ушао у пословицу, па се каже: зелен као гуштер и позеленео од јада као гуштер.

☆

Поенс д' Алансон...

Поенс д'Алансон значи: чипке из француског града Алансона; поенс д'Вениз значи: чипке из Венеције (Млетака); поенс д'Тирки значи фине свилене чипке које су се израђивале по харемима у Турској, а поенс д'Франс су беле кончане чипке израђене у Француској.

*

Шта је ландауер

Ландауер су путничка кола, кочије са четири седишта, чији је кров у средини растављен, тако да се једна половина може спустити напред, а друга назад. Кола су добила име по томе што је у таквим колима путовао цар Јосиф I године 1702 на опседање града Линдауа.

Српски трохеј

У страним метрикама Српским трохејем се назива наш народни десетерац, а наш познати филолог Тома Маретић назвао га је дугим или јуначким десетерцом. Десетерац се састоји од пет трохејских стопа и цезура је у њему стална, после друге стопе. Слика нема, али када се јави, сликују се друга и пета строфа истога стиха.

Од страних писаца Хердер је први употребио Српски трохеј, а затим Гете у преводу Хасанагинице. Српски трохеј Гете је доцније употребљавао и у својим оригиналним песмама ,али је вршио и неке измене у њему. Њиме су обично превођене и наше народне песме на стране језике. И гђа Талфи је преводила наше песме истим стихом, само је у ње цезура слободна. Осим Гетеа, своје оригиналне песме писали су Српским трохејом још и Платен, Гојбел, Фос, Руненберг и други.

У нас су писане Српским трохејем лирске, епске и драмске песме. Њиме је написан (с незнатним изузецима) и „Горски вијенац". С нарочитом љубављу примењивао га је Змај у "Снохватицама". Превласт Српског трохеја у нашој књижевности престаје с "Максимом Црнојевићем", када је Лаза Костић једним великим примером увео јамбски стих у нашу драму.

Сметана

У дворишту пиваре грофа Валдштајна у чешком градићу Литомишлу људи су једног мартовског дана 1824 године са чуђењем посматрали управника Франтишека Сметану како игра од радости. Убрзо су сазнали разлог: после шест кћери родио му се син — Беджих. Отац је волео музику и кад је Беджиху било четири године нашао му је учитеља за клавир. Али малишан се није нимало обрадовао: „Отац ме је повукао за уво, — сећао се тога доцније, — наредио ми да клечим и тек после тога отишао сам на први час клавира". Већ у шестој години појавио се пред публиком. Одушевио је препуну дворану и проглашен је за „чудо од детета".

Франтишек Сметана волео је музику, али није био за то да она постане његовом сину искључиво занимање. Он је желео да се Беджих школује и да постане чиновник. Зато га је послао прво у Немачки Брод, а затим у Праг, у гимназију. У Прагу дечак слуша концерте, памти изведена дела, па чим стигне кући бележи, прерађује и свира. Кад је отац то дочуо, побојао се да ће он занемарити школовање, па одлучи да га пресели у Плзењ. Тамо је стриц Беджихов био гимназиски професор и имао је да му „истера бубе из главе". Али, ако је раније очева строгост допринела да мали Беджих заволи музику, сад више никакве казне нису могле да га одврате од ње. И стриц, увидевши то, саветује своме брату да од Беджиха не тражи да по сваку цену оде у чиновнике.

Беджих је тако добио битку, али је изгубио очеву материјалну подршку. „У деветнаестој години раскинуо сам ланце којима сам био везан за студије и посветио сам се музици..." — вели он о томе. Опет се обрео у Прагу, али сад без средстава. Пријатељи га препоруче познатом клавирском педагогу Јозефу Прошку. Кад је младић дошао у школу и почео да свира, Прошк је, задивљен, сазвао ученике „да уживају и уче..." Да би могао да живи, Беджих се запосли као учитељ музике код једног грофа. После четири године додијало му је да живи затворен у грофовском замку и да поучава друге. Јер, он је већ био уметник-извођач и желео је да тумачи

дела великих музичара широј публици. А усто је осећао да има и сам нешто да каже. Зато је напустио службу и вратио се у Праг.

У Прагу је Сметана убрзо приредио два концерта, али је приход био незнатан. Видећи да од тога не може да живи, одлучио је да отвори музичку школу. Али, требало је доћи до новца за закуп просторија и набавку инструмената. Овим тешкоћама придружила се још једна. Његов бивши учитељ Прошк уплашио се конкуренције, па је јавно изјавио да се код Сметане „стално опажа нагињање ка национализму". Била је то тешка оптужба, јер Чеси и други подјармљени народи у Аустроугарској нису смели бити националисти, нарочито не тада, у доба најцрње Метернихове апсолутистичке владавине. Било је то предвечерје бурне 1848, која није оставила ни Беджиха Сметану равнодушним. Он који је васпитаван за аустроугарског чиновника, који се потписивао Фридрих, а не Беджих, који је немачки знао боље него матерњи чешки стаје на страну свога народа... И компонује: Марш легије студената чешког универзитета и Марш народне гарде, док у исто време живи бедно од часова које држи по кућама. Он нема ни свој клавир, него вежба код неког пријатеља.

У крајњој беди и очајању Сметана се обраћа тада већ чувеном композитору Францу Листу. Посвећујући му једно дело, он му у пропратном писму описује свој живот и немаштину у коју је запалао и моли га за позајмицу од 400 форинти ради отварања школе. „Никога немам ко би могао јамчити за мене осим своју реч која ми је света и због тога је можда сигурнија него сто жираната". На крају писма моли Листа да одговор не одлаже, ма какав био, јер „за коју недељу могло би се десити да Сметане не буде више".

И Лист му је помогао. У октобру 1848 клавирска школа Беджиха Сметане била је отворена. Чим је завршио прву школску годину Сметана одлази у Вајмар, да упозна свог добротвора и да му се захвали. По повратку у Праг жени се Катарином Коларовом, коју је заволео још као гимназиста. Од четири кћери из тога брака само ће једна, Софија, остати у животу, а три умиру у раном детињству. Године 1856 Сметана одлази у Гетеборг, у Шведску, где га публика одушевљено прима. Он има пуне руке посла, диригује, компонује, даје концерте. Али његова жена, болесна на плућима, не подноси оштру северну климу, па је зато кренуо натраг у Чешку. Сувише доцкан! Катарина је издахнула успут, на његовим рукама. Сметана се враћа у Гетеборг, сам и потиштен.

Кад је у Чешкој ојачао покрет националног препорода Сметану вуче срце у домовину. Он пише у Праг: „И телом и душом ја сам Чех..." и није остало само на речима: он се враћа у Чешку и ствара дела која то доказују. Сметана црпе теме из народа, његовог живота и његове прошлости, а његов музички израз носи обележје народног стваралаштва. Тако настају опере: „Продана невеста", „Далибор" и „Либуша". Усто, Сметана диригује у народном позоришту, па отвара и оперску школу. Усред тог плодног рада, Сметану је у педесетој години живота снашла велика несрећа — изненада је потпуно оглувео. Утучен, он се повлачи у себе и одлази у Јапкениц. Тамо пише своје најзначајније дело — симфониски циклус „Моја домовина", у коме опева Чешку, њену историју и природне лепоте. У Праг одлази ретко. Присуствује премијери своје опере „Либуша", којом је отворена 1881 нова зграда прашког Народног позоришта. Мада је толико радио за позориште, хонораре не добија и присиљен је да из Јапкеница поручује једном пријатељу у Праг: „Молим ако бисте... ту господу управнике, моје дужнике, приморали да плате, а потом да ми пошаљете овамо..." Сметана опет живи у беди, а здравље му је све горе. У Праг долази последњи пут — помрачена ума. Одводе га у душевну болницу, где је убрзо и умро, 1883 године.

Једно његово дело зове се „Из мога живота". „Хтео сам тоновима да опишем свој живот", — рекао је Сметана. Тај живот често су пратиле беда и тешки тренуци, али је ипак дао једно од највећих имена светске музичке литературе.

И кад има простора...

Обично се мисли да су велике грађевине с више десетина станова тековина модерног

времена и да су становници великих градова прибегли њиховом грађењу због оскудице у простору. Међутим, зграда с много станова има и у заосталим земљама у којима се људи не могу пожалити на недостатак „животног простора". Тако, например, становници Северног Борнеа граде велике заједничке куће у којима станује по неколико десетина породица. Понекад се, чак, једно село састоји само од једне

једине куће, такозване „дугачке куће". За разлику од модерних вишеспратних павиљона, „дугачке куће" су приземне и у њима свака породица има засебан стан.

И у Западној Африци људи живе у заједницама, мада сви не станују у истој згради. Њихове округле колибе, обично начињене од блата и са сламним крововима у облику купа, густо су збијене једна уз другу, тако да издалека потсећају на једну зграду с више купола. Око читавог насеља налази се ограда од блата или густе живице која служи као заштита од непријатеља и дивљих животиња.

На неким острвима Малајског Архипелага, нарочито поред обала река и баруштина, становници живе у сојеница-

ма, насељима подигнутим изнад воде. У једној сојеници, која се састоји од већег броја дрвених кућица постављених на једну заједничку платформу, обично живи читаво једно насеље.

Међутим, становници Фиџи Острва нису тако „дружељубиви". Они подижу себи засебне четвртасте, дрвене колибе са сламним крововима које, посматране споља, не изгледају нарочито привлачне.

Али, њихова унутрашњост може се по чистоћи мерити с домом најуредније домаћице.

Подводни хеликоптер

На последњем предавању које је одржао на Универзитету у Бриселу, професор А. Пикар објавио је своју намеру да сагради нов апарат за подморска испитивања. Његов нови апарат зваће се мезоскаф (мезоз: онај који је у средини, скаф: барка).

Док је Пикаров батискаф један тежак челични балон, његов мезоскаф треба да буде нека врста подводног хеликоптера. Он ће се, према Пикаровој замисли, састојати из једне непропустљиве сферне кабине изнад које ће бити електрични мотор. Тај мотор покретаће једну огромну, водоравно постављену елису, сличну елиси хеликоптера. Окретање елисе омогућиће спуштање мезоскафа. У случају да за време спуштања мотор престане да ради и елиса да се окреће, мезоскаф ће сам изронити на површину, као што хеликоптер пада на земљу кад његов мотор откаже послушност.

Пикаров мезоскаф неће бити од челика, јер елиса не би могла да издржи толику тежину. Како мезоскаф није намењен за велике, већ за средње дубине, тј. за дубине до 2.000 метара, Пикар је одлучио да челик замени плексигласом, синтетичним материјалом који је био употребљаван за прозоре на батискафу и у чију се отпорност Пикар уверио за време својих ранијих подводних експедиција. Разумљиво је да ће мезоскаф бити неупоредиво лакши од челичног батискафа. Та „уштеда" на тежини биће искоришћена за елису, главни мотор, два мала бочна мотора који ће омогућити мезоскафу не само вертикално, већ и хоризонтално кретање.

Како је плексиглас провидан готово као кристал, главни део мезоскафа изгледаће као џиновски мехур од сапунице. Из њега ће моћи без икаквих сметњи да се посматра подводни свет и његови становници. Но, због сферног облика зидова, чланови експедиције мораће за посматрање предмета ван мезоскафа да носе нарочите наочаре које ће им омогућити нормалне визуелне утиске.

Зашто је корњача спора

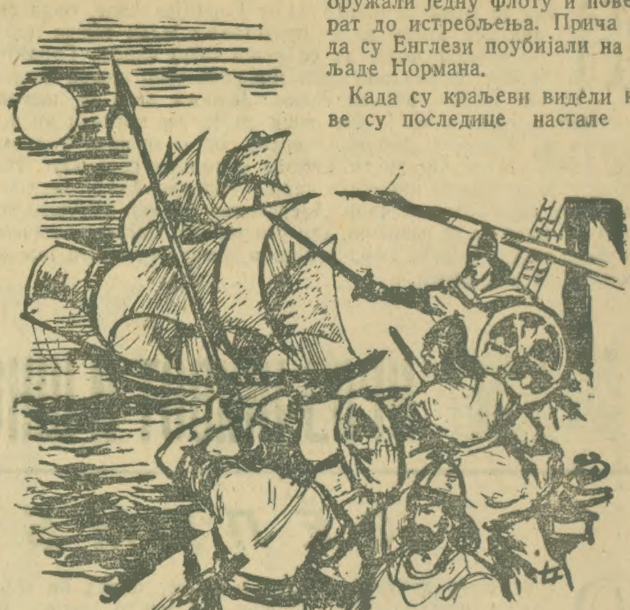
Лењост и спорост корњаче и пужа већ давно су ушле у басне свих народа света. Међутим, ове животиње не иду споро зато што су лење, што не воле да се замарају, већ због тога што је њихова способност скупљања (контракције) мишића шеснаест пута мања но код већине животиња.

Енглески научници, који су први приметили ову појаву, тврде да спољашња температура има необично велики утицај на способност контракције мишића код корњача. Јер, корњача се много брже креће кад је температура висока. Заправо, једна корњача корача три пута брже, ако се спољашња температура повећа за десет степени. Најбољи пример за то су афричке корњаче које су пренесене из своје жарке постојбине у Европу.

Због обичне свађе — РАТ

Због обичне свађе — рат! Чудно, али и тога је било. Истина, то се десило давно. У пристаништу града Бајоне, који се налази на ушћу реке Адуре у Атлантски Океан, било је живо као у кошници. Лађа је било са свих страна, па и људи. Морнари су седели по крчмама и није никакво чудо да су свађе биле честе. Али, једна је била судбоносна. Избила је између неког Нормана и Енглеза, а десила се једнога дана 1292 године. Најпре су пале оштре речи, као и обично уз чашу вина, а потом је дошло и до руку. Енглез је био јачи и окретнији, па је теже ранио Нормана. Ствар је одмах предата бајонским судијама, али они ништа нису предузели; сматрали су, ваљда, то је обична свађа. Међутим, нормански морнари апеловали су на француског краља да он пресуди, али ни француски краљ Филип IV Лепи (1285—1314), није предузео ништа „због немарности која не може да се опрости".

Када су Нормани видели да код власти не могу наћи правду, они одлучише да се сами освете. Прилика им се убрзо дала. Једног дана сусрели су енглеску лађу, коју су одмах напали, похватали су све људе који су се на њој нашли, па ни мање ни више — све до

једнога — повешали. Енглези им нису остали дужни. Створила су се два табора, који „поведоше рат мимо сваку акцију својих влада". Одмах су потражили и једни и други савезнике и нашли их: Енглези: Ирце и Холанђане, а Нормани: Фламанце и Ђеновљане. Рат је букнуо увелико. Двеста норманских лађа крстарило је дању и ноћу енглеским водама, нападали су све енглеске лађе и убијали све енглеске морнаре који су им падали шака. Енглези ни овде нису остали скрштених руку, одмах су наоружали једну флоту и повели рат до истребљења. Прича се, да су Енглези поубијали на хиљаде Нормана.

Када су краљеви видели какве су последице настале од обичне свађе, одлучише да ствар узму у своје руке. Филип IV Лепи одмах позва енглеског краља Едварда I (1272—1307) као кривца пред највиши племићки суд који је требало да пресуди Едварду „за вазалско неверство". Међутим, енглески краљ није хтео ни да чује за то, акамоли да дође. Због тога се Филип ражљути и одузме му војводину Гијенску. Ето, то су биле последице обичне морнарске свађе.

ПРИЧА О МАЧКУ МИТИ КОЈИ СЕ ОДМЕТНУО У ХАЈДУКЕ

ОД ВОЛТА ДИЗНИЈА

ПРЕТРНУО ЛУКА САВ ОД СТРАХА
ПОМИСЛИО ДА 10 ЊЕГА ГОНЕ
ЗАЦВИЛИО „ЛУКО ЕТО КРАХА
СВРШЕНО ЈЕ, ТВОЈА ЛАЂА ТОНЕ"

АЛ ВОЈНИЦИ НЕ ЗНАЈУ ЗА ЛУКУ
ВЕЋ НА МАМИН ПОЗИВ МИТУ ТРАЖЕ
НАРЕДИЛИ ЦЕЛОМ ЈЕДНОМ ПУКУ
ОКО ШУМЕ ДА ПОСТАВИ СТРАЖЕ

ИЗ НАШЕ ПРОШЛОСТИ

Дипломатски одговор

У току векова Дубровник се развио из малог рибарског насеља у једну републику која је, захваљујући мудрој и тактичкој политици својих управљача, успела да столећима одолева разним притисцима са Истока и са Запада. Томе су знатно допринели и њени претставници на страни који су умешно и са жаром бранили интересе своје отаџбине и постигли успехе којима би се поносиле и веће силе онога времена. Дипломатским претставницима Дубровачке републике признаван је у неким европским државама највиши ранг. Они су били амбасадори у Шпанији и Француској, у Цариграду и неким италијанским државама, те су тако имали првенство изнад резидената.

У другој половини XVI столећа биле су две врсте дипломатских агената: амбасадори (велики посланици) и резиденти. Немачки цар имао је у Цариграду за сталне послове резидента, а Дубровачка република имала је посланика. Због тога је Дубровник захтевао да тај резидент први дође у походе када његови посланици стигну у Цариград. Тај захтев осниван је на томе што је дубровачки посланик заступник самог владара и због тога је виши у части од резидента, па му овај има уступити прво место без икаква обзира на достојанство односних владара. То дубровачко схватање примили су многи царски резиденти, али један није. То је био Касанова. Због тога је настао спор између њега и дубровачког амбасадора. То је било 1668 године. Касанова је писао дубровачком посланику и између осталога рекао му „да је он грана дебелога стабла, иако није посланик него резидент, а да су дубровачка господа посланици гране малога стабла, па тако дебљина онога превазилази слабост овога.“

Дубровачки посланик је смирено примио ову примедбу и на њу је одговорио следећим речима: „Истина је да ми припадамо малом стаблу, али смо ми као посланици прве и најближе гране стабла, шта више ми смо његов део, а ви као резиденти чији и сам назив показује да сте нижи од посланика, иако излазите из великога стабла, ипак ви нисте гране првога реда које су удружене са деблом, него сте гране другога реда које су одељене од стабла и тање су.“

Доцније 1673 између дубровачких посланика и немачког царског резидента потписан је нарочити уговор, којим је углављено да ће резидент доћи увек први у походе дубровачким посланицима, када ови приспеју у Цариград или у место где се налази двор и да ће се о великим празницима походити први. Дубровачка република заступала је ово право својих посланика и после Бечког уговора од 1684 када је дошла под заштиту немачког цара.

Испраћај својих посланика у Цариград Дубровачка република вршила је на веома свечан начин. То је био један јако обиман и занимљив церемонијал. Исто тако, дубровачки посланици били су, такође, веома свечано примани у Цариграду. Описе одласка из Дубровника и пријем у Цариграду оставио нам је Маре Кабога један од посланика, који је све то веома живо записао у свом Дневнику који потиче из 1706 до 1707 године.

Зеленаши

Деведесетих година у Србији је било укупно 308.000 сеоских породица, а од тога је 100.000 породица било без стоке и пољопривредних оруђа, тј. 22 од сто полупролетерских породица, и 35.000 породица без земље, тј. 11 од сто чисто пролетерских породица, од којих многе нису имале ни петла да им зору објави.

Упоредо са пролетаризацијом села ишла је и концентрација богатства. Тако је деведесетих година у Србији било 228 богаташа који су имали исто толико земље колико су имале и 34.000 сеоских породица. Ту је било много зеленаша, међу којима је било и врло крупних, као што је познати зеленаш Живко Кузмановић, београдски терзија, коме је на „зелен“ дуговало око две трећине сељака београдског округа, и Давидовић из Београда који је у својим собама на поду сушио дукате на сунцу, па нишки трговац Штерије Сотировић итд.

Упоредо са појавом зеленаштва почеле су да ничу приватне банке и новчани заводи. Прва српска банка основана је 1869 године, затим Београдски кредитни завод 1870, Смедеревска кредитна банка и Ваљевска штедионица 1871, Шабачка штедионица 1870 итд. Банке и кредитни заводи највише су се бавили извозом стоке и пољопривредних производа које су сељаци у бесцење продавали да би исплатили велики порез. Други велики профитерски посао банака било је давање зајмова на непокретну имовину. И зеленаши и банке давали су зајмове сељацима са интересом „дукат на банку“, тј. 120 на сто. „У марту је сељацима давано на зајам 5 дуката, а узимана обавеза враћања на седам дуката кад падне сноп“. Ето, то је само једна слика из појаве капитализма у Србији у другој половини прошлог века.

Ковач на кући

У Поп Лукиној улици у Београду у згради број 14 налазила се некад државна штампарија. Та кућа припадала је најпре ковачу Штајнлехнеру, који ју је и саградио. Штајнлехнер био је наместио на кров у те куће једнога ковача у природној величини коме је о врату висила кожна кецеља. Пред њим је стајао наковањ, а у једној руци држао је чекић. Доцније је Штајнлехнер кућу продао држави те је приликом оправке [illegible] скинут ковач. У овој кући некад је седео Јован Хаџић (Милош Светић) када је боравио у Београду ради писања закона. Ту се код њега састајала онда- [illegible] ска интел[illegible]енција.

Како је била организована српска средњовековна војска

Српска војска у Средњем веку била је организована по угледу на византиску. Војна обавеза била је општа, сем за манастире и становништво села у њиховом феудалном поседу. Сваки појединац био је дужан да се стара о свом наоружању и опреми.

Властела је образовала баштинску (властелинску) војску која је била дужна да иде у рат с пратњом од људи са баштине. Број пратње одређивао је владалац, а о њеном војном одржавању и опреми старао се властелин. Властелини су углавном сами сачињавали коњицу, пошто нису имали поверења у сељаке и кметове. Коњица је била најзначајнији део српске војске, јер је имала најјачу ударну моћ.

Владари су у Србији у то време, као и у другим феудалним државама, имали право да земљу заједно са кметовима дају у посед истакнутим људима као награду за стечене заслуге. На тај начин стварани су нови феудални поседи, који су се звали проније. Пронијари су били доживотни власници имања. Они су одлазили у војску, такође, са својом пратњом и чинили пронијарску војску, која је била нека средина између баштинске и најамничке војске.

Најамници су регрутовани на Западу и на Истоку. За своје војничке услуге примали су награде, те су били искључиво плаћеничка војска. Ову најамничку војску могао је, разуме се, да издржава једино владалац или неки моћнији властелин. Најамничка војска била је у исто време стална стајаћа војска, која је била увек спремна за рат и за одбрану феудалних интереса од кметских и народних побуна. Није редак пример да су ти најамници спасавали феудалне замкове од беса побуњених сељака и кметова. Сељаци и пастири регрутовани су у пешадију. Били су снабдевени лаким оружјем, а истицали су се као добри стрелци и ратници.

Нежни очеви

У животињском царству бригу око младунчади претежно, а у неким случајевима и искључиво, води мајка. Али, као и свуда ,и ту има изузетака ,тако да се међу животињама могу наћи веома брижни и нежни очеви који су на себе узели готово сав терет одгајивања младих.

Један од тих нежних очева је морски коњиц. Он не само да носи јаја (која је женка положила) у једној кеси на трбуху, већ их путем своје крви снабдева кисеоником.

Јаја остају у тој кеси 40 до 50 дана. Све док се из њих излегу „морска ждребад“, која одмах могу да пливају, он стрпљиво обавља своју родитељску дужност.

Царски пингвин такође је нежан отац и бригу о младима дели с мајком. Да се у додиру с ледом јаје не би смрзло, он и женка наизменично га држе на састављеним ногама. А кад се из јајета излеже млад пингвин, „срећни отац“ без престанка доноси храну за своје младунче и његову мајку.

Новозеландска птица киви није занимљива само по томе што нема крила, већ и због тога што је киви-мужјак и отац и мати својим младима. Женка само снесе јаја на којима затим пуних осамдесет дана лежи мужјак. За то време он изгуби бар половину од своје телесне тежине.

Изгледа да је најпожртвованији отац мужјак рибе „тилапија“. Јаја из којих ће се излећи млади он две недеље носи у устима. За то време он уопште ништа не једе.

Мужјак џиновске водене стенице носи своје, још неизлежене младе, на леђима. Од тренутка кад женка положи јаја на његова леђа, па све док се млади не излегу, мужјак једва може да се креће, а уопште не може да лети, јер су му крила, као воском, запечаћена наслагом јаја.

Мужјак једне врсте европске краставе жабе носи своје будуће потомство прилепљено на својим леђима и задњим ногама. Тек после три недеље он поново може слободно да се креће.

МАЛЕ ЗАНИМЉИВОСТИ

КО ЈЕ БИЛА ЕРИДА?

Ерида је била богиња свађе и раздора код старих Грка. Иначе, она је сестра бога рата Ареса. По митологији Ерида је на свадби Пелеја и Тетиде бацила међу госте златну јабуку, на којој је писало: Најлепшој, па је тиме изазвала свађу и мржњу међу учесницима, што је посредно довело до Тројанског рата. Реч ерис значи: препирка ,раздор, гложење, а израз: Еридина јабука значи: јабука раздора, семе раздора.

ПОЛИП ТЕЖАК 4 ТОНЕ

Један амерички бродић-китоловац наишао је на џиновског полипа који је дугачак 10 метара и тежак око четири тоне. Полип је испружио своје страшне пипке и обухватио бродић дуг осам метара. На броду се налазило седам људи као посада. Брод је вукао полипа осам до дванаест чворова на сат. Када је наишао брод од пет тона, онда је са њега бачен харпун на полипа, те је полип задњи део бродића повукао пола метра у воду.

НАЈЈАЧИ ГОРИЛА

Најјачи горила који је досад жив ухваћен је чувени „Гаргантуа“ из Париске зоолошке баште .Он је био тежак око 300 килограма и могао је вукући за један крај конопца да надјача 15 људи који су држали други крај конопца. Једном је оборио дрво високо пет метара и дебело као људска бутина, гурнувши га „рукама“ и „ногама“.

КО СУ БИЛЕ ЏУЏЕ

Џуџама су се називали кепеци који су живели на двору султанову. Држани су због тога да би увесељавали султана и његову свиту. Забава се састојала у томе што би се џуџе извеле у авлију где је био базен воде. Затим би им наредили да се рву. Победник је био онај који баци противника у воду. Понекад би султан наредио да се са џуџом бори нека развијенија робиња. Харемске жене гледале су те борбе иза решетака и давале поклоне побеђеноме џуџи да би га утешиле.

НОВА МАШИНА ЗА ВАЂЕЊЕ КРОМПИРА

У Енглеској је почео да се производи нов тип машине за вађење кромпира. Машина ради на принципу одвајања земље и издвајања кромпира. Употреба ланаца и зупчаника је избегнута. Ниједан лежај, ни гумени део машине није у непосредном додиру са земљом. Машина пажљиво барата с кромпиром, који додирује само својим гуменим прстима. Њен капацитет је једно јутро дневно, а то зависи од земљишта и његове природе.

НОЋНИ ЛОВ у Голфској струји

Ноћ је била мрачна и тиха, а топли ваздух тешко је притискивао морску површину кад су два истраживача кренула на пучину Атлантика. Пошли су од Флориде, одакле полази према Европи и Голфска струја, та велика „океанска река", да испитују оне необичне морске становнике који се пењу у горње слојеве воде само онда кад су ноћи без месечине.

Научници, супрузи Зеил, кренули су на пут да би открили ова непозната бића. Нису понели ни удице ни мреже, већ су се послужили прастарим рибарским искуством: кад је ноћ тамна, рибе се окупљају испод рибарске светиљке, „свиће", као лептирице око жишка. Наоружани сијалицом од 50 вати, носили су само омање ручне мреже, сличне мрежама за хватање лептирова.

Кад је сијалица упаљена, продирање светлости у дубину мора давало је чудесан утисак. Истраживачима се чинило као да гледају не у море, већ у тамномодри простор васионе, из које су ишчезле звезде. Нису дуго чекали. Наједном су, негде у дубини, почеле да се „пале звездице подморског неба". Оне су се кретале ка чамцу и постепено су постајале све веће. Те светле пеге биле су, уствари, сићушне морске животиње које је привукла светлост. Слично нашем васионском пратиоцу, Месецу, и ова су тела одбијала зраке електричног „сунца" и на тај начин давала могућност да их људско око угледа.

Наједном, као каква репата комета, нешто је долетело из мрачне дубине и, не излазећи на површину, зауставило се за тренутак испод млаза светлости, па се опет суновратило у бездан. Пре но што је иједан од истраживача био у стању да изговори: „летећа риба", и друга „комета" је дојурила кроз ово морско „сазвежђе", затим трећа, па четврта. А тада су се, слично удаљеној топовској паљби, зачули потмули ударци о бок чамца. То су биле рибе, које су, заслепљене сјајем сијалице, силовито кидисале, ударајући главом. Услед налета јата летећих риба, дотле мирно море постало је врло бучно. Срећа је била што се налет догодио у самој води. Да су рибе кренуле увис, посада се не би добро провела, јер ударац рибе која је тешка 500—600 грама, кад лети брзином од 45 километара на час, може човека не само да повреди, већ и да га онесвести.

Летеће рибе

Истраживачи су брзо зграбили ручне мреже и загњурили их у воду. За трен ока у њима су се нашле две лепојке сребрнасто-плавог тела, с двама финим, пругастим прсним перајима, која су много личила на крила.

Нема путника који је путовао преко океана а да није видео летеће рибе. Само, њих има више врста, а неке немају велика лепезаста пераја. Неразвијеније летеће рибе, кад пролећу по површини воде, веслају треперећи само репним перајем. Но, у току дугих векова, прсна пераја у других риба толико су се развила да су добила облик авионских крила. Док лете, крила су им непомична. Она, дакле, нису као птичја, па ипак им служе за лебдење при пролазу кроз ваздух. Колико се засад могло утврдити, ове рибе лете, углавном, да би побегле од прождрљивог непријатеља. Пре узлетања ,док је риба још у води, она узима велик залет. Затим, муњевитом брзином изиђе на површину. Док је у ваздуху, риба не може да даје правац своме лету. Једино ако дува јачи ветар, она ће да скрене с првобитног правца.

Једна врста ових риба може да лети свега две секунде, друга десет, трећа још више, и тако редом све до 42 секунде. Најмања брзина лета мора да је 45 километара на час. Иначе, риба пада у воду. Кад почне да пада, она само додирне воду, завесла репом, појача брзину и — опет узлети. У току једног летења ово се понавља више пута, док најзад не пљусне стрмоглавце у море.

Ларве јегуља

У току овог лова, у мрежу су ухваћени и неки пихтијасти, дотле невиђени, организми. Њихова телашца, змијоликог облика, вијорила су у води и била су толико провидна да су им се виделе једино очи. Многе сићушне рибе имају провидна тела, али се у њима увек распознаје један део кичме, мозак и органи за варење. Ови младунци били су потпуно про видни, као танак слој леда. Кад су их ставили на новине, свако се слово испод њих могло читати без икакве сметње. У том тренутку, као и доцније, нико није био у стању да погоди каква су то бића. Било је потребно да прође неколико година па да се ове ларве развију у јегуље нормалне величине.

Морски становници на млазни погон

Мало доцније, испод упаљене сијалице појавила се у води читава војска лигања, који нису били већи од осредњих краставаца. Иако изненађени толиким мноштвом ових животиња, истраживачи нису заборавили да спусте своје мреже, а затим да их брзо провуку кроз воду. Али, лов није успео. Користећи се својим „апаратом на млазни погон", крупноoки лигњи су муњевитом брзином нестали у дубини, остављајући истраживачима у мрежи једино своје модро „мастило".

Лигњи постижу млазни „лет" избацујући својим снажним мишићима млаз воде коју су претходно увукли у себе. Чим се мишићи скупе и вода јурне кроз отвор, животиња „полети" у супротном правцу, хитро као стрела. Као летеће птице летом, тако се лигњи служе „млазним погоном" кад треба да избегну напад неког непријатеља. Ове животиње поседују још једну необичну способност: да се учине невидљивима не напуштајући место на коме се налазе. Кад се појави непријатељ, оне нагло скупе хиљаде ситних површиница на својој кожи. Тело тада изгуби боју и животиња, практично, постаје невидљива.

Овом приликом научници су дошли и до других значајних запажања. Она само доказују колико ће човек морати још дуго да ради на проучавању живота у дубоком мору да би докучио све оно што данас претставља загонетку.

ВЕРОВАЛИ или не...

УМЕСТО КОЊА — ЗЕБРЕ

У области Дар-ес-Салам, у Африци, за вучу кола и пренос терета не употребљавају се коњи, којих

тамо има мало, већ зебре. Зебру није тешко припитомити и она се веома брзо свикне на положај домаће животиње.

ОТРОВНО ЈЕЗЕРО

У швајцарском кантону Тесин налази се језеро Ритон које је познато и под именом „Отровно језеро". На дубини од дванаест метара вода у том језеру толико је засићена сумпорводоником да у њој не може да опстане никаква биљка или животиња. Живи организми, уколико их уопште има, држе се само непосредно уз обалу.

МЕСТО ЗНАКА НАВОДА

Доктор Лорент, адвокат из Панаме, говорио је пуна два часа са дигнутим рукама на којима су по два прста била истурена. На тај начин он је желео да каже да све оно о чему је говорио није његово мишљење, већ туђе речи које он само наводи.

ГОСПОДИН КИШНИЦА

Све до пре неколико година у Сидертауну, у америчкој савезној држави Џорџији, служио је као главни надзорник градског водовода неки Рејнвотер, чије презиме преведено на наш језик значи „кишница".

ПРВУ ФРАНЦУСКУ ГРАМАТИКУ НАПИСАО ЈЕ ЕНГЛЕЗ

Године 1530 објављена је граматика француског језика под насловом „Објашњење француског језика састављено од стране господина Џона Пејлс Грева, рођеног у Лондону који је

своје науке завршио у Паризу". Граматика је била написана по угледу на грчке и данас претставља драгоцен извор за проучавање историје развитка француског језика.

„Крилати" саобраћајци

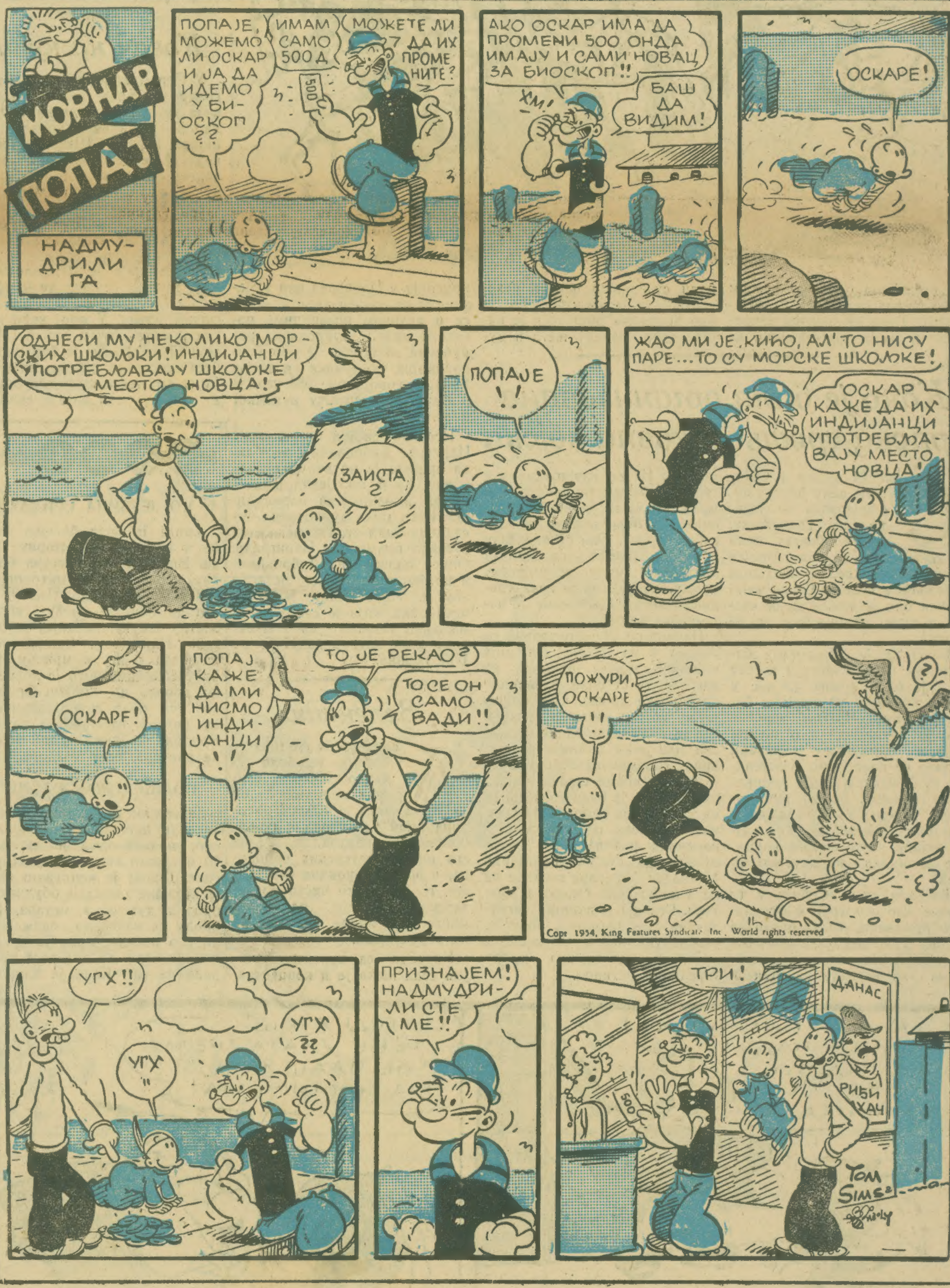
На раскршћу улица, по киши, снегу, сунцу, ветру, стоје људи и управљају саобраћајем. На знак њихове руке заустављају се аутомобили,

трамваји, пешаци. На други знак цела та поворка крене журно да што пре пређе на другу страну. Да би били што упадљивији и да би њихови сигнали били јасни, саобраћајци код нас носе дуге, беле манжете које им сежу све до лаката. И саобраћајци у многим другим земљама носе такве манжете. У Паризу и осталим француским градовима саобраћајци имају беле палице којима заустављају аутомобиле или им, пак, дају знак да је пут слободан.

У Сингапуру и неким другим градовима на Истоку могу се видети најнеобичнији саобраћајци на свету. Они немају ни беле манжете, а ни беле палице, већ носе на сваком рамену по једно бело крило. Та крила су, уствари, две танке дрвене дашчице обојене бело и изрезане у облику раширених лепеза. Оне су причвршћене тако да изгледају као продужетак рамена. Ако се такав „крилати" саобраћајац налази лицем окренут према вама, онда се бела крила јасно виде што је знак да је пролаз забрањен. Међутим, ако је окренут профилом, онда се крила готово и не примећују: пролаз је слободан.

Ти саобраћајци не носе „крила" због тога да би изгледали живописнији и занимљивији. Разлог због кога су они добили „крила", веома је једноставан: да не би морали да покрећу руке што је веома заморно у тим крајевима где су врућине несносне.

ЧИЈИ ЈЕ ОВО ЖИВОТОПИС?

Овде ћемо вам дати животопис једнога великог нашег научника-филолога.

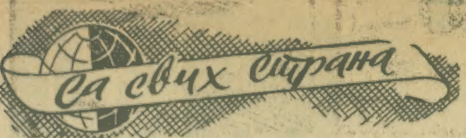
Он се родио 4 априла 1825 године у Новом Саду, а умро је 17 новембра 1882 у Загребу. Прве школе учио је у Новом Саду и Пожуну, а правне науке у Пешти и Бечу, куд је дошао 1845 године. Под утицајем Вука Караџића и Миклошића почео је да се бави словенском филологијом, којој је доцније, а нарочито проучавањем српско-хрватског језика, посветио цео живот. Године 1856 постао је библиотекар Народне библиотеке у Београду и секретар Друштва Српске словесности, а 1859 професор Лицеја (Велике школе). Године 1865 оставио је због неспоразума професуру и кратко време био чиновник управе пошта, а 1866 отишао је у Загреб за тајника тада основане Југословенске академије. Године 1873 вратио се на катедру српског језика на Великој школи у Београду, где је предавао до 1877. После тога отишао је у Загреб да би продужио рад на започетом великом речнику српскохрватског језика. На том послу затекла га је и смрт.

Ако се нисте сетили о коме је реч, читајте даље.

Он се сматра за једног од највећих радника на испитивању српскохрватског језика. Први његов рад изишао је 1845 године у листу „Подунавци" у заштиту Вука. Научно обарање теорије Вукових противника он је изнео у једној оштроумној расправи под насловом: „Рат за српски језик и правопис" (1867). Затим је дао Малу српску граматику (1850), у којој је Вуков књижевни језик први пут научно окарактерисан. Поред тога он је написао: Српску синтаксу, Основе, Коријене, Историју облика, затим је издао старе наше споменике: Житије св. Саве од Теодосија, Житије св. Симеона и св. Саве од Доментијана, Николско јеванђеље, Животи краљева и архиепископа српских итд. Његова речничка дела су од неоцењиве вредности још и данас. Рјечник хрватског или српскога језика издала је Југословенска академија. У својим преводима он је дао образац књижевног језика и стила. Он је био необично поуздан у одређивању материјала. Радио је са беспримерном вредноћом, а својим радом и својим способностима он заузима прво место међу свим испитивачима српскога језика.

Ако се нисте сетили о коме је реч, дајемо вам одговор.

(Ђура Даничић)

ГЕНЦИЈАНА

Генцијана је биљка која расте претежно у планинама северне умерене зоне и на Андима, у Јужној Америци. Има је око 400 врста. Неке врсте јако су заступљене у Алпима, Средњој Азији, а нешто мање на Кавказу. Те биљке имају већином плаве, ређе жуте, беле или црвене цветове који се затварају веома брзо на облачном времену. Има врста чији се цветови затварају и при пролазу сенке облака. Оне су осетљиве и при промени температуре, а реагују и затварањем цветова кад се на њих механички делује: ударом, потресом од кише, ветром, градом итд. Цвет генцијане је леп, те га људи беру и служи им за украс.

ПИСАР

Писаром се назива једна птица која живи у пределима Африке. Ноге су јој врло дугачке, па по томе, затим по трупу и начину живота припада мочварним птицама, а по облику кљуна и грамзљивости припада птицама грабљивицама. На глави има ретка пера која штрче и дају утисак оловке за увом, па јој отуд и име потиче. Дуга је један до 1,25 метара. Корача одмерено и тражи храну. Када је уплашена, онда трчи са раширеним крилима, али ретко узлети. Напада и змије дуге до два метра, па и отровнице. Осим змијама, писар се храни и птицама.

„СНЕГ ИЗ КИНЕ"

Барут се састоји из сумпора, угља и шалитре. Сумпор и угаљ били су одавно познати људима, али су за шалитру дознали доцније, пошто се она ретко појављује у природи и нема је свуда. Ето, због тога барут није могао бити познат у Старом веку у Европи, па ни много доцније. Неки арапски писци помињу шалитру крајем 12 века, под именом „снег из Кине", јер шалитре заиста тамо има, па онда није никакво чудо што су Кинези пре него ико други, највероватније, могли да праве барут. Барут су Арапи донели у Европу, а прва битка барутом догодила се између Француза и Енглеза код Кресија 26 августа 1346 године.

ДА ЛИ ЗНАТЕ?

ЕЛЕКТРИЧНО ГАЈЕЊЕ БИЉАКА

Познато је да се електрицитет одавно употребљава у индустрији и медицини, али мало људи зна да се употребљава и у пољопривреди за гајење биљака. Електро културу или електрично гајење биљака пронашао је и усавршио индиски научник доктор Нехру. Оно се заснива на искоришћавању космично-електромагнетске енергије.

Доктор Нехру био је професор физике на универзитету у Алахабаду, затим је био и судија у Маинпурију, али он никада није дозвољавао да његова чиновничка каријера засени његов животни циљ: побољшање живота свих људи на земљи помоћу електрокултуре.

Апарати доктора Нехруа у почетку су били врло примитивни. Прве експерименте помоћу тих апарата он је извео на биљу, затим је прешао на животиње и најзад је свој метод испробао на људима. Он тврди да стварамо електрично поље, ако стабло дрвета обмотамо једном мрежом од жице и то од земље у висину 10 до 15 сантиметара. То се уради тако да се жица дотиче корење стабла, које хвата ту енергију и гута, те се на тај начин потстрекава и одржава рашћење дрвета. Енергија постепено продире у сва ткива и најзад се претвори у енергију размножавања која омогућава да стабло даје више цветова и плодова. Поред тога, доктор Нехру препоручује и заливање наелектрисаном или, како он каже, агаскаризованом водом (по проналазачу Агаскару, из Бомбаја). Та вода припрема се на тај начин што се један крај изоловане жице припоји електро-магнету, који се покрене дрвеном ручицом. Неколико обртаја довољно је да се изазове искра, а једна искра довољна је да наелектрише воду у великом суду у коме се налази други крај жице. На тај начин могу се наелектрисати не само судови воде, већ и велики базени, па и вода у каналима за наводњавање. Ако увенулу грану обмотамо при дну електричном жицом, онда грана престане да вене и поново живи.

Резултати који су добијени на имањима и у баштама у Маинпуру и околини били су веома добри. Захваљујући електричном гајењу биља лишће је било интензивније обојено, појачано је рашћење, инсекти су или угинули или се разбежали, плод је био чврсто уз дрво, да га ни јачи ветар није могао да откине, затим је био већи, меснатији и укуснији. Жетва је била обилнија, пупољци су се брже развијали, биљке су носиле плод према потреби, раније или касније, увенула или готово осушена стабла оживљавана су, утрине су постајале плодне и заодевале се бујном вегетацијом, воће је давало годишње две до три бербе, успевало се да се одгоје биљке које су дотле само могле да се гаје у одређеним областима земље. Ако се кравама музарама давала агаскаризована вода да је пију или се у њу умакла храна, онда се количина млека повећавала за 25%. Осим тога, краве су биле отпорније према болестима и дуже су живеле. Електризована јаја повећавала су проценат пилића, а кокошке које су пиле електризовану воду носиле су више и дуже. Ето, то су, резултати метода доктора Нехруа.

КОЛИКО СЕ РАЂА ЉУДИ НА СВЕТУ

Данас у свету живи две милијарде и 400 милиона људи. Тај се број стално и то веома брзо повећава. У току свака 24 часа остане на земљи живих 70 до 80.000 људи. То претставља онај број лица пошто се одбију они који су умрли. У току једне године повећање становништва износи 25 до 30 милиона људи. То значи да се сваке недеље становништво света повећа толико колико износи становништво Атине, Осла итд.

НОВ ИЗВОР ТИТАНИЈУМА

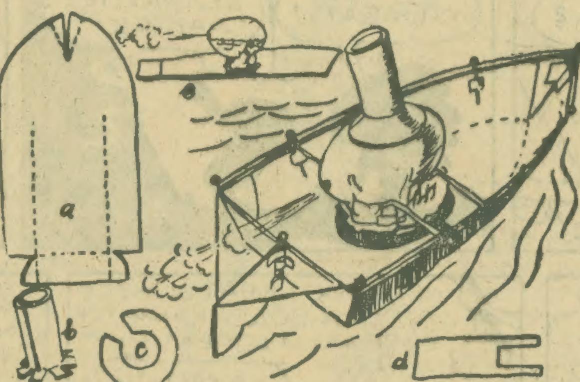
У Новом Јужном Уелсу, Јужна Аустралија, у току зимских олуја море је избацило на обалу код места Јамбе велике количине црнога песка у коме је пронађен велик проценат минерала рутила. Рутил је богат металом титанијумом, па је због тога тражен свуда у свету, јер је титанијум, „метал будућности". Титанијум се засад употребљава у фабрикацији авиона. Лак је као алуминијум, а чврст као добар челик. Око 80% рутила који троше америчке фабрике копа се на северној морској обали у Новом Јужном Уелсу. Амерички стручњаци већ истражују нове наносе код Јамбе.

ЧАМЦИ ОД СТАКЛА

Људи преисториског доба употребљавали су дебло за пловљење и оно је уствари било први чамац. У току каснијих векова почеле су се правити дрвене лађе, а њих су заменили гвоздени бродови. Али су мањи бродови, чамци, јахте, једрилице и томе слично и даље грађени од дрвета. Данас се за израду чамаца и једрилица употребљава маса од стаклених влакана која је импрегнирана вештачком смолом. Конструктори ових чамаца сматрају да су ови чамци и лакши и бољи од дрвених чамаца.

ДЕДИНЕ ВЕШТИ

ЧАМАЦ

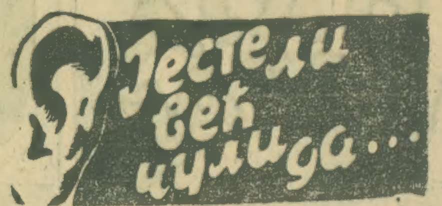

Ево једне игре за дечаке! Слика показује како се прави чамац. Нацртајте на тврдом картону слику а и изрежите је по линијама, а по испрекиданим само савијте. Добићете облик чамца. Округле наборе на задњем делу чамца морате залепити са унутрашње стране, исто као и кљун чамца. Чиоде ће, пободене на унутрашњој страни чамца, претстављати украс. Средња чиода на кљуну ће истовремено држати весло (Слика д). Две жице причврстите на ивицама чамца, тако да средина буде угнута. Оне ће претстављати лежиште за једно издувано (празно) јаје. Јаје напуните водом у висини рупице кроз коју сте га издували. Другу рупицу морате добро залепити. Тако сте направили парни котао. Испод њега се стави неки плитак судић у који се успе шпиритус. Сад запалите шпиритус, који ће загревати јаје одоздо и водена пара ће излазити кроз рупицу на јајету, а ваш чамац ће пловити баш као прави. Димњак овде служи само као украс.

Игра с петодинарком

За ову игру потребна вам је кутија од шибица и једна петодинарка. Покушајте да убаците новац у затворену кутију, али не руком. То вам изгледа немогућно? Одаћемо вам тајну. Завртите новац као чигру (у положају у коме је на слици) и одгоре га снажно ударите кутијом, коју држите водоравно. Ако ево покушате више пута, извежбаћете се и новац ће кроз дно кутије упасти унутра.

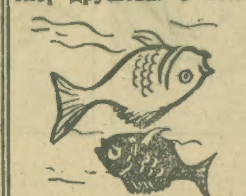

...у поларној експедицији коју је од 1872 до 1874 водио Чех Иван Непомук-Вилчек, нарочито су се истакли наши поморци. У посади, која је била бирана конкурсом, било је 13 Далматинаца. Ова експедиција открила је Франц Јозефову Земљу.

...меандре, окуке и вијуге које река гради у свом току кроз равницу, добиле су своје име по малоазиској реци Меандри која има необично вијугав ток.

...прве златне рибице у Европи имала је мадам Помпадур. Она их је, 1750 године, добила на дар од једног француско-индиског друштва. О том дару писало се у оно доба као о правој сензацији. Иначе, домовина златних рибица је Кина, одакле су пренесене на Јаву, а затим у Америку.

...за време Римљана Бока Которска се звала Синус Ризоникус.

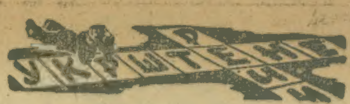
...конгресна библиотека у Вашингтону, једна од највећих библиотека на свету, има данас 31,627.679 регистрованих књига, брошура, рукописа и карата.

...Италијанка Читизија Гочадини била је, колико се зна, прва жена промовисана за доктора права. Њена промоција била је свечано обављена 1236 године. Ова прва жена доктор права носила је мушко одело и држала јавна предавања из правних наука.

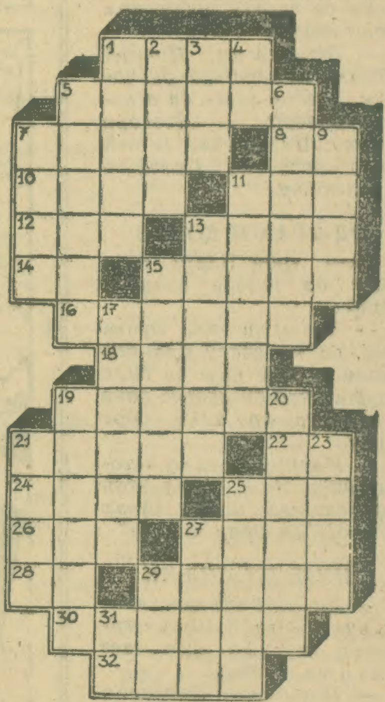
...дивље гуске могу да лете врло високо. Изнад Дехра Дуна, у Индији, снимљено је једном јато дивљих гусака које је летело на висини од 8845 метара.

...бакар је добио своје латинско име „купрум" по острву Криту на коме су у Старом веку били чувени рудници бакра.

Водоравно: 1) примитивна справа за орање (множ.); 5) фотографски апарат; 7) механички човек; 8) иницијали нашег савременог виолинисте; 10) арапски калиф који је освојио Сирију, Египат и Персију (634—644); 11) епирски владар (307—272 пре наше ере); 12) презиме немачког соц. историчара, писца дела „Општа историја социјализма и социјалних борби"; 13) мушко име; 14) коњ; 15) трампа, замена (турц.); 16) справа; 18) оруђе, прибор; 19) један од становника Индокине; 21) део лица; 22) слово латинице; 24) десна притока Неретве; 25) страно мушко име; 26) турска титула; 27) малоазиско божанство; 28) упитна заменица; 29) једна морска риба; 30) стара асирска престоница; 32) мушко име.

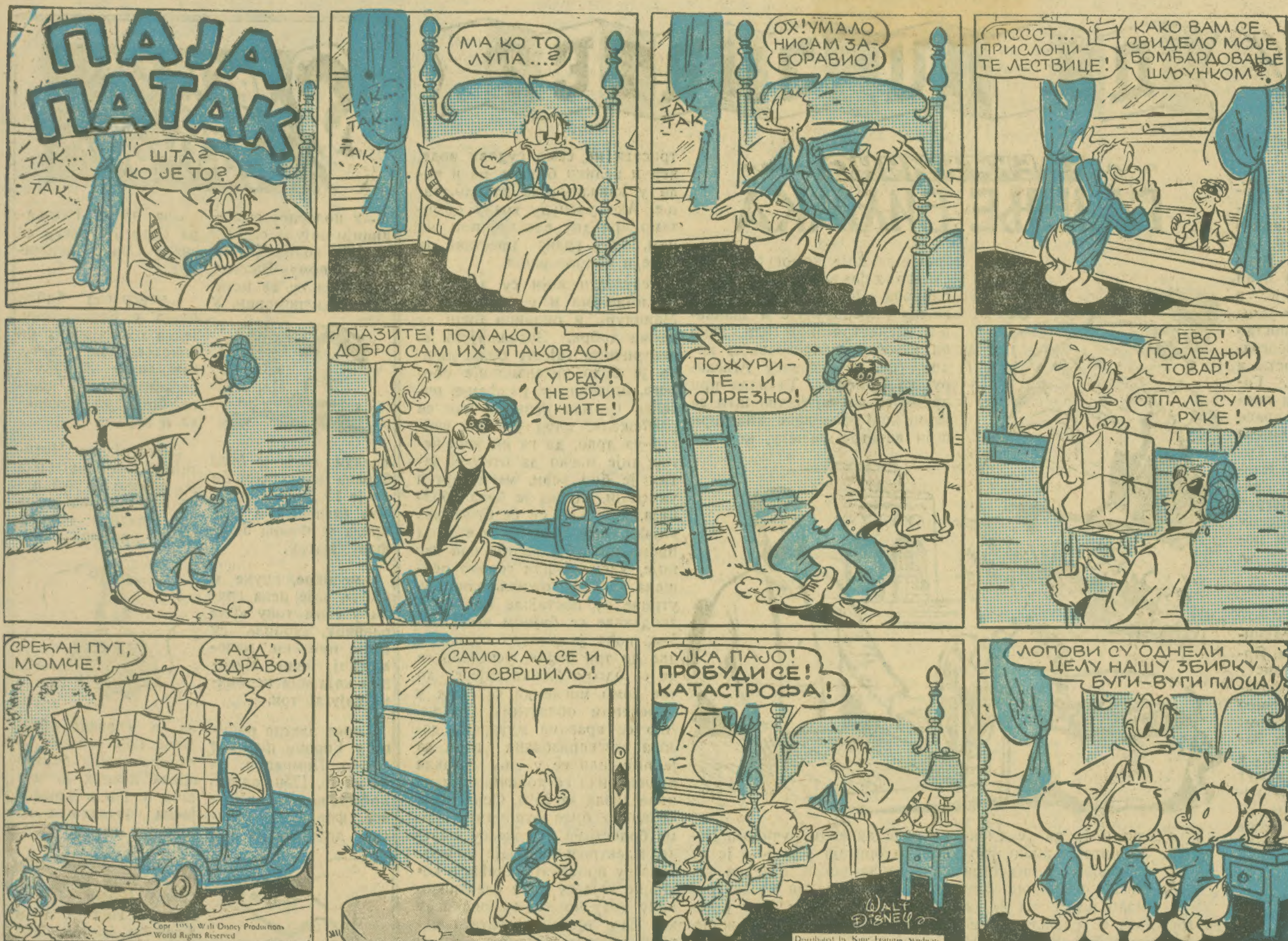
Усправно: 1) наш шаховски првак; 2) бог љубави у грчкој митологији; 3) кретање кроз ваздух; 4) мера за површину; 5) звезда луталица; 6) становник Азије; 7) производи и ствари који су предмет трговине; 9) близак рођак; 11) гусари; 13) део женске одеће; 15) врста песме; 17) држава у Средњој Америци; 19) средњевековна држава на Пиринејском Полуострву; 20) мати грчког јунака Ахила; 21) француски сликар, један од главних претставника кубизма; 23) врста воденог талога; 25) град у Канади; 27) врста четинара; 29) лична заменица; 31) место у Малој Азији где је Александар Велики победио Дарија.

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА

Водоравно: 2) Нин; 4) галеб; 6) Рона; 7) ам; 9) ала; 10) око; 11) су; 12) опал; 13) Бобер; 15) лак; 16) Шилер; 18) сова; 19) Уб; 21) Уфа; 22) ода; 23) де; 24) Ирак; 25) радар; 27) Дон.

Усправно: 1) вила; 2) „Нана"; 3) не; 4) голуб; 5) бакар; 6) Рас; 8) Мол; 10) опеке; 12) обала; 14) Олива; 16) шофер; 17) рудар; 18) суд; 20) Ђак; 22) Оран; 24) идол; 26) Ад.

Који је ОДГОВОР тачан

САБЕЛИ је:
италијански композитор
врста брзих чамаца
старо племе
врста рачића

ГАМЕЛИОН је:
стари израз за део времена
грчки мудрац
чувени алхемичар

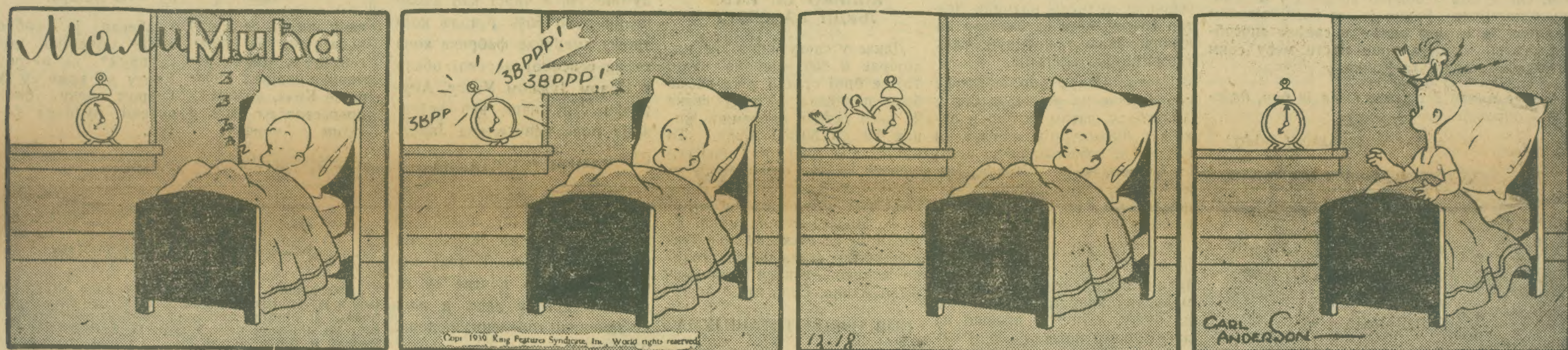
КОЗЕЗА је:
врста персиског мача
јунакиња из прича Алфонса Додеа
врста биљке
вештак у причању
стара игра.

ОДГОВОР:

САБЕЛИ је група племена у старој Италији која је пребивала на Средњим Апенинима. У ову групу спадали су Сабини, Пицентини, Лукани, Самнићани итд.

ГАМЕЛИОН је седми месец у старом античком календару који је трајао од 10 јануара до 6 фебруара. У овом месецу су се обично склапали бракови.

КОЗЕЗА је жена која уме лепо да прича, а осим тога та реч означава и малу софу за две особе.

ВЕРУЈЕ МУ

— Знаш ли, Шиљо, да сам се јуче пуна три часа борио с једном пастрмком, — каже Попај Шиљи хвалећи се својом рибарском вештином.

— Верујем ти, Попаје! Догађа се понекад да човек дуго не може да отвори конзерву, — одговори мирно Шиља коме је већ било досадило Попајево хвалисање.

ОД ТРАЖИ ДОКАЗ

Пата грди Влају који неће да поједе супу и каже:

— Знаш ли ти, драги мој, да на свету има бар милион деце која би била срећна кад би сваког дана имали тањир тако добре супе.

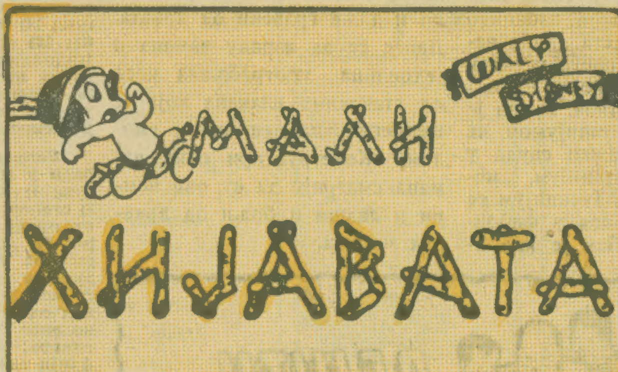
— Именуј ми само петоро међу оном децом коју ја познајем, па ћу одмах да поједем целу чинију.

НИЈЕ ПЛАШЉИВ

— Да није тај коњ плашљив? — пита Шиља трговца који му нуди свог коња на продају.

— Плашљив? Уверавам вас да није. Ево, он спава сасвим сам у штали, и то у мраку.

Шиља је купио коња.

Одговорни уредник Стојиљко Стојиљковић, Београд, Македонска 31. — Издаје и штампа „Политика" Штампарско-издавачко предузеће, Београд, Македонска 31. — Текући рачун број 102-Т-82, пошт. фах 124. — Претплата за нашу земљу: годишња 500, полугодишња 250 динара, за иностранство годишња 760, полугодишња 380 динара. Рукописи се не враћају.